

Photo: pexels / lilarttsy

Міністерство
аграрної політики та
продовольства України

KSE

Center for Food
and Land Use Research

ОГЛЯД РЕГУЛЯТОРНОЇ БАЗИ ДЛЯ СЕКТОРУ ФРУКТІВ ТА ОВОЧІВ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ ТА УКРАЇНІ

Цей звіт підготовлено Центром досліджень продовольства та землекористування при Київській школі економіки у співпраці з Міністерством аграрної політики та продовольства України в рамках меморандуму про співпрацю.

Автори: **Ольга Галиця, Елліна Юрченко**
Редактор: **Марія Богонос**

У цьому звіті представлено огляд нормативно-правової бази та регуляторної діяльності Європейського Союзу для сектору фруктів та овочів (ФО) та регулювання виробництва ФО в Україні. Основна увага в ньому приділяється комплексній системі підтримки сектору овочів та фруктів з боку ЄС та законодавчій базі для регулювання основних складових виробництва в Україні. У звіті також окреслено основні виклики на шляху гармонізації українського законодавства з політикою ЄС.

ВСТУП: РЕГУЛЯТОРНА БАЗА ЄС ДЛЯ СЕКТОРУ ОВОЧІВ І ФРУКТІВ

Фрукти та овочі (ФО) є важливою аграрною продукцією Європейського Союзу (ЄС), річний обсяг виробництва якої¹ у 2022 році становить 68 мільярдів євро. На свіжі овочі припадає 60% цієї вартості, а на фрукти – 40%. У 2022 році продукція сектору овочів та фруктів становила майже чверть вартості загального обсягу продукції овочівництва ЄС та 12,6 % вартості сільськогосподарської продукції ЄС.² Виробництво фруктів та овочів є основним компонентом сільськогосподарського виробництва в деяких країнах ЄС, особливо в Середземноморському регіоні (наприклад, у Греції майже третина вартості продукції сільськогосподарської галузі у 2022 році припадала на свіжі фрукти та овочі)³, а також у деяких країнах Північної та Східної Європи.

ЄС має комплексну систему підтримки з п'ятьма широкими цілями, спрямованими на посилення стійкості плодоовочевого сектору та його операторів, а також на збільшення споживання свіжих фруктів та овочів (Рисунок 1). Важливі зміни в регуляторній базі ЄС для плодоовочевого сектору представлені на Рисунку 2. Правовою основою (Таблиця 1) для основних схем підтримки є Регламент (ЄС) № 1308/2013 Європейського Парламенту (поточна консолідована версія від 13.05.2024) про спільну організацію ринків сільськогосподарської продукції (Регламент СОР). Видатки ЄС, пов'язані з ринком, відповідно до Регламенту СОР, у 2022 році становили 2,98 млрд євро, з яких 878 млн євро було витрачено на інтервенції на ринку фруктів та овочів. Цей бюджет поступався лише витратам на ринок продукції виноробного сектору (951 млн євро).

¹ Вартість у базових цінах (тобто з урахуванням субсидій, але без урахування податків на виробництво)

² Джерело: Сектор фруктів та овочів в ЄС - статистичний огляд.

³ Джерело: Сектор фруктів та овочів в ЄС - статистичний огляд.

Таблиця 1. Правові засади регулювання сектору фруктів та овочів ЄС

Регламент	Тематика	Поточна консолідована версія
<u>Регламент (ЄС) 1308/2013</u>	Створення спільної організації ринків сільськогосподарської продукції	<u>13/05/2024</u>
<u>Імплементаційний Регламент Комісії (ЄС) 2017/892</u>	Встановлення правил застосування Регламенту ЄС 1308/2013 щодо секторів фруктів і овочів та переробки фруктів і овочів	<u>01/01/2023</u>
<u>Імплементаційний Регламент Комісії (ЄС) 543/2011</u>	Впровадження правил для сектору фруктів та овочів	<u>24/10/2022</u>
<u>Делегований Регламент Комісії (ЄС) 2017/891</u>	Доповнення Регламенту ЄС 1308/2013 щодо секторів фруктів і овочів та перероблених фруктів і овочів та доповнення Регламенту ЄС 1306/2013 щодо штрафних санкцій, які застосовуються в цих секторах, а також внесення змін до імплементаційного Регламенту ЄС 543/2011	<u>01/01/2023</u>

Джерело: *Фрукти і овочі – Європейська комісія*

Рисунок 1. Компоненти та цілі регуляторної бази та системи підтримки ЄС для сектору ФО

Джерело: За матеріалами *Фрукти і овочі – Європейська комісія*
Плодоовочевий сектор ЄС – Європейський Парламент

ОРГАНІЗАЦІЇ ВИРОБНИКІВ, ЇХНІ ОПЕРАЦІЙНІ ФОНДИ ТА ПРОГРАМИ

Основною метою організацій виробників є зміцнення позицій виробників фруктів та овочів на ринку. ЄС підтримує визнання державою-членом організацій виробників та міжгалузевих організацій, а також асоціацій організацій виробників у плодоовочевому секторі. Існує ряд критеріїв для визнання організацій виробників (Рисунок 3), які повинні бути юридичними особами, що мають конкретну мету, таку як, наприклад, надання технічної допомоги своїм членам – виробникам плодоовочевої продукції. Визнані організації виробників можуть ініціювати створення асоціації організацій виробників для виконання будь-якої своєї діяльності та функцій. Що стосується міжгалузевих організацій, то вони створюються за ініціативою організацій виробників (або асоціацій організацій виробників) і повинні бути достатньо репрезентативними для різних професійних категорій плодоовочевого сектору – видів економічної діяльності, пов'язаних з виробництвом, переробкою або торгівлею/дистрибуцією продукції у плодоовочевому секторі (Рисунок 3).

Виробничі організації та їхні асоціації розробляють свої операційні програми на період від трьох до п'яти років, які мають бути спрямовані на досягнення щонайменше двох цілей організації та включати природоохоронні заходи. Ці програми мають бути затверджені національними органами влади і можуть претендувати на отримання фінансової допомоги від ЄС (Таблиця 2). Роль організацій виробників у стимулюванні сталого зростання у секторі ФО ЄС є значною (Вставка 1).

Рисунок 3. Характеристики організацій виробників та міжгалузевих організацій

Організації виробників (ОВ)	Міжгалузеві організації (МГО)
Критерії визнання: ОВ повинна • бути створена за ініціативою виробників; • складатися з виробників та контролюватися ними; • подати запит до країни ЄС, в якій вона заснована; • здійснювати принаймні один з видів діяльності, таких як спільна переробка, дистрибуція, транспортування або пакування; • переслідувати принаймні одну з конкретних цілей, таких як оптимізація виробничих витрат або розвиток ініціатив у сфері просування та маркетингу	до складу МГО входять представники щонайменше однієї з ланок агропродовольчого ланцюга постачання
	вживають заходів для управління ланцюгом, не беручи участі у виробництві, переробці або торгівлі
ОВ допомагають фермерам зменшити операційні витрати та співпрацювати під час переробки та збуту своєї продукції	слугують платформою для діалогу, просуваючи кращі практики та прозорість ринку

Таблиця 2. Відповідальність організацій виробників, національних органів влади та ЄС

Організації виробників та їхні асоціації	- розробляють операційні програми; - створюють операційні фонди для фінансування своїх операційних програм, затверджених державами-членами; - подають щорічні звіти про виконання своїх операційних програм до відповідного національного органу, які супроводжують їхні заявки на отримання допомоги.
Національні органи влади	- розробляють національну стратегію для сталих операційних програм, щоб визначити, які заходи мають право на підтримку; - затверджують операційні програми ОВ; - подають до Європейської Комісії щорічний звіт про всі ОВ, операційні фонди та програми, а також плани визнання.
ЄС	- здійснює моніторинг та оцінку як програм, так і національної стратегії на основі загального набору показників ефективності; - надає фінансову допомогу ЄС операційним фондам: • як правило, фінансова допомога ЄС обмежується 50% від загального операційного фонду і може бути збільшена до 60% в окремих випадках: у випадку програм, які сприяють міжгалузевим або транснаціональним операціям, органічному виробництву, злиттям тощо.

Джерело: За матеріалами *Фрукти і овочі – Європейська комісія*
Плодоовочевий сектор ЄС – Європейський Парламент

Рисунок 2. Зміни в регуляторній базі ЄС для плодоовочевого сектору

1996	2007	2013	2021
• Мета: посилити позиції виробників з огляду на більшу концентрацію попиту та інтегрувати екологічні аспекти у виробництво та маркетинг плодоовочевої продукції; • Організації виробників (ОВ) стали наріжним каменем режиму ЄС для сектору ФО; • Вперше ОВ можуть отримати підтримку ЄС у вигляді внеску до операційних фондів, необхідних для реалізації операційних програм.	• Мета: подальше посилення ОВ; • Створено стимули для заохочення злиття між ОВ, асоціаціями ОВ (АОВ) та транснаціонального співробітництва; • Особлива увага до захисту довкілля: вимога до ОВ включати мінімальний рівень витрат на охорону довкілля в операційні програми; • Вперше державам-членам довелося розробити національну стратегію для стійких операційних програм, інтегрувавши в неї конкретні екологічні рамки. • У секторі було скасовано експортне відшкодування, а допомогу для фруктів, призначених для переробки, було відокремлено	• Реформа Спільної аграрної політики (САП на фінансовий період 2014-2020 рр.) не внесла суттєвих змін до режиму ЄС для сектору овочів та фруктів; • Як і раніше, підтримка ЄС надається ОВ лише через операційні програми, за двома важливими винятками: (1) асоціація ОВ може створити операційний фонд за рахунок фінансових внесків асоційованих ОВ та фінансової допомоги ЄС; (2) розширення набору інструментів запобігання та врегулювання кризових ситуацій (додано два нових інструменти). • Переміщення допомоги ЄС групам виробників з першої складової САП (ринкові заходи та прямі виплати) до другої складової (політика розвитку сільських територій) та надання її всім країнам-членам.	• САП 2023-2027: більша частина Регламенту щодо СОР (спільної організації ринків) залишається незмінною • Найсуттєвіша структурна зміна: - «Секторальні інтервенції» (підтримка конкретних секторів, включаючи сектор фруктів та овочів) тепер є частиною стратегічних планів держав-членів; - відповідні положення були перенесені з Регламенту про СОР до Регламенту про стратегічні плани САП.

Джерело: Звіт про імплементацію положень щодо організацій виробників, операційних фондів та операційних програм у плодоовочевому секторі після реформи 2007 року; Регламент Спільної організації ринків (СОР)

Вставка 1. Роль організацій виробників у плодоовочевому секторі ЄС

Узагальнююче дослідження національних стратегій для сталих операційних програм у секторі фруктів та овочів (Європейська Комісія, 2022) підкреслило важливу роль організацій виробників (ОВ) у сприянні сталому зростанню у секторі ФО в ЄС. Його результати свідчать про те, що операційні програми ОВ досягають успіху в таких сферах:

- підвищення привабливості членства в ОВ;
- сприяння концентрації пропозиції та розміщення на ринку;
- підвищення комерційної цінності продукції;
- забезпечення пристосування виробництва до попиту.

Аналіз даних, проведений у вищезгаданому дослідженні, свідчить про позитивний вплив операційних програм у таких сферах, як:

- підвищення конкурентоспроможності;
- захист та збереження навколишнього середовища;
- запобігання та подолання кризових ситуацій;
- посилення інших політик, що мають подібні цілі, таких як заходи з розвитку сільських територій.

Рисунок В1. Думка стейкхолдерів щодо позитивних можливостей, які відкриває членство в ОВ

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ

В рамках вищезазначених операційних програм виробники плодоовочевої продукції мають право на отримання фінансової підтримки ЄС на низку заходів із запобігання та подолання кризових ситуацій:⁴

Інвестиції, страхування, пайові інвестиційні фонди

- інвестування в більш ефективне управління обсягами продукції, розміщеними на ринку;
- підтримка страхування врожаю для бенефіціарів, які вживають необхідних заходів для запобігання ризикам;
- підтримка адміністративних витрат на створення пайових інвестиційних фондів та фінансових внесків для поповнення пайових інвестиційних фондів;

Виведення з ринку

- виведення з ринку, зі 100 % фінансуванням у разі безкоштовного розповсюдження благодійним організаціям та органам державної служби ЄС, для обсягів до 5 % від загального обсягу реалізації продукції організації-виробника (правова основа - Додаток IV до Делегованого Регламенту Комісії (ЄС) 2017/891).

Виробництво

- пересадка саду після обов'язкового викорчовування з санітарних чи фітосанітарних міркувань;
- зелений збір (тобто повний збір недозрілої нетоварної продукції) або відмова від збору (тобто припинення поточного виробничого циклу, коли продукція добре розвинена і має здорову, справедливую та товарну якість) ФО;

Навчання та просування

- навчання та обмін кращими практиками;
- просування та комунікація;
- коучинг інших виробників або груп виробників.

ВИМОГИ ДО ТОРГІВЛІ ФО, ВКЛЮЧАЮЧИ МАРКЕТИНГОВІ СТАНДАРТИ

Іншою важливою складовою політики ЄС є обов'язкові та додаткові вимоги до торгівлі свіжими фруктами та овочами, які наведені в Таблиці 3 разом із відповідним законодавством.

⁴ Джерело: Плодоовочевий сектор ЄС – Європейський Парламент

Таблиця 3. Вимоги ЄС до торгівлі фруктами та овочами

Тип вимог	Група	Опис	Відповідне законодавство
Обов'язкові	Обмежене використання пестицидів	- ЄС регулярно оновлює максимальні рівні залишкових кількостей пестицидів, які дозволені у харчових продуктах; - Якщо не зазначено конкретний вид використаного пестицид, за замовчуванням застосовується загальний максимальний рівень, що становить 0,01 мг/кг; - Якщо згадується пестицид - <u>база даних пестицидів ЄС</u>	Регламент (ЄС). No 396/2005 Поточна версія: <u>11/05/2024</u>
	Уникнення забруднювачів	- Забруднювачі – це речовини, які можуть надходити з різних джерел, таких як с/г діяльність, забруднення навколишнього середовища, пакування, транспортування та зберігання; - ЄС встановлює ліміти для забруднювачів у харчових продуктах: <u>Додаток I</u>	Регламент (ЄС). <u>2023/915</u> Поточна версія: <u>22/07/2024</u>
	Мікробіологічні критерії для попередньо нарізаних фруктів	- Постачальники свіжих попередньо нарізаних фруктів та овочів повинні вживати заходів для контролю мікробіологічних ризиків (вірусів, паразитів та бактерій) протягом усього процесу переробки та пакування; - ЄС надає детальну інформацію про процедури відбору і перевірки зразків, а також про мікроорганізми, відсутність яких має бути перевіреною	Регламент (ЄС). No 2073/2005 Поточна версія: <u>08/03/2020</u>
	Здоров'я рослин та фітосанітарні норми	- Фітосанітарна сертифікація необхідна для більшості фруктів та овочів; - Сертифікати гарантують, що експортовані ФО: - були перевірені належним чином; - вільні від шкідливих організмів – вільні від карантинних шкідливих організмів і в межах вимог до регульованих некарантинних шкідливих організмів і вільні від інших шкідливих організмів; - відповідають фітосанітарним вимогам.	Регламент (ЄС). <u>2019/2072</u> Поточна версія: <u>15/08/2024</u>

Type of requirements	Group	Description	Relevant legislation
Обов'язкові	Маркетингові стандарти	- Існує кілька фруктів і овочів, які підпадають під дію спеціальних маркетингових стандартів: -яблука; -цитрусові; -ківі; -салат, кучерявий та широколистий ендівій; -персики та нектарини; -груші; -полуниця; -солодкий перець; -виноград столовий; -помідори. Фрукти та овочі, на які не поширюються спеціальні маркетингові стандарти, повинні відповідати загальним маркетинговим стандартам (GMS)	<u>Додаток 1, частина В до Регламенту ЄС No 543/2011</u> Поточна версія: <u>24/10/2022</u> Регламент (ЄС) <u>2019/428</u>
	Маркування та пакування	- Продукти харчування, що надходять на ринок ЄС, повинні відповідати законодавству про <u>маркування харчових продуктів</u>; - Що стосується упаковки, ЄС має намір обмежити використання одноразового пластику, переклавши вартість відходів і відповідальність на виробника.	<u>Регламент (ЄС) No 1169/2011</u> Поточна версія: <u>01/01/2018; Directive (EU) 2019/904</u>
Додаткові (на вимогу покупців)	Сертифікація	Серед поширених вимог покупців з ЄС - сертифікація GLOBALG.A.P. та відповідність соціальним і екологічним стандартам.	<u>Сертифікація GLOBALG.A.P.</u>

Джерело: Яким вимогам повинні відповідати свіжі фрукти та овочі, щоб бути допущеними на європейський ринок?

ПОЛІТИКА ПРОСУВАННЯ ТА ЯКОСТІ

Політика ЄС у сфері просування спрямована на допомогу виробникам ЄС у підвищенні їхньої конкурентоспроможності та збільшенні частки ринку на світових ринках. Правовою основою політики ЄС щодо надання інформації та заходів з просування сільськогосподарської продукції є Регламент (ЄС) № 1144/2014 та доповнюючий його Регламент (ЄС) 2015/1829. У 2024 році Європейська Комісія виділяє 185,9 млн євро на фінансування заходів з просування сталої та високоякісної агропродовольчої продукції ЄС в ЄС та світ.⁵ Серед цілей, яким повинні відповідати проєкти з просування, є сприяння споживанню свіжих фруктів та овочів, а також здорового та сталого харчування (див. Вставку 2). Загальна сума фінансування, запланована для проєктів, спрямованих на інформаційне забезпечення та програми просування споживання свіжих фруктів та овочів, становить 18,1 млн. євро.⁶

Результати оціночного звіту засвідчили відповідність політики стимулювання збуту агропродовольчої продукції цілям політики, а також її важливість для переходу до більш сталого аграрного сектору.⁷ Проведений аналіз реалізації політики також свідчить про те, що основною категорією продукції, яка отримує вигоду від співфінансування політики сприяння, є фрукти та овочі.

Схеми якості ЄС спрямовані на захист назв продуктів, географічне походження яких, а також традиційні ноу-хау роблять їх унікальними.⁸ Популяризація цих унікальних характеристик здійснюється за допомогою логотипів якості: Захищене зазначення походження (PDO), Захищене географічне зазначення (PGI) або Гарантована традиційна особливість (TSG). Ці географічні зазначення допомагають споживачам розрізняти якісні продукти та створюють маркетингові можливості для виробників. Серед харчових продуктів та сільськогосподарської продукції, які найчастіше реєструються як географічні зазначення, є фрукти та овочі (Török and Moir, 2018),⁹ яким було надано логотип або «PDO», або «PGI».

⁵ Просування сільськогосподарської продукції ЄС

⁶ Додатки - Робоча програма на 2024 рік

⁷ Просування сільськогосподарської продукції ЄС

⁸ Пояснення географічних зазначень та схем якості

⁹ Török, Á., Moir, H. V. J., 2018. Розмір ринку харчових продуктів з географічним зазначенням – докази з емпіричної економічної літератури. Дослідження в аграрній економіці, Науково-дослідний інститут аграрної економіки, 120(3).

Вставка 2. Проєкт FV4MILLENNIALS

У цьому блоці наведено приклад проєкту з просування, що фінансується в рамках політики ЄС з просування сільського господарства.

Опис проєкту

- Тривалість: березень 2022 - лютий 2025 (36 місяців)
- Бюджет: 5 434 815 євро
- Консорціум: 3 організації з 2 європейських країн (Франція та Ірландія)
- Основне повідомлення: «Здорове послання з Європи – життя краще з фруктами та овочами»

Задачі

- Підвищити рівень знань міленіалів про харчові переваги ФО;
- Збільшити частку відповідального споживання ФО серед міленіалів у Європі.

Заходи

- Зв'язки з пресою (наприклад, обмін думками з впливовими особами для донесення повідомлень програми до міленіалів)
- Медіа та соціальні мережі (наприклад, створення спеціальних соцмереж)
- Реклама (наприклад, створення глобального цифрового медіа-плану для донесення послань програми)
- Заходи (наприклад, участь у публічних заходах для безпосереднього спілкування з міленіалами)

Джерело: Проєкт FV4MILLENNIALS

Ще однією програмою, яка спрямована на підтримку більшого споживання ФО, є програма «Шкільна програма ЄС для фруктів та овочів», описана у Вставці 3.

Вставка 3. Підтримка більшого споживання: Шкільна програма ЄС для фруктів та овочів

Характеристики програми

- схема постачання фруктів та овочів (і молока, після реформи 2016 року - Регламент (ЄС) 2016/791) для початкових шкіл;
- розроблена та фінансується Європейським Союзом з 2009 року;
- схема керується стратегіями, заснованими на багаторічних національних або регіональних стратегіях впровадження;
- школи отримують 3 порції ФО безкоштовно для всіх учнів на тиждень протягом 20 тижнів у навчальному році (листопад – квітень);
- витрати на шкільні програми ЄС із забезпечення фруктами, овочами та молоком у 2022 році склали 170 млн євро.

Цілі програми

- 1) стимулювання споживання свіжих фруктів та овочів школярами;
- 2) супутні освітні та інформаційні заходи (здорові харчові звички);
- 3) сприяння продажу фруктів та овочів.

Результати дослідження з підтримки оцінювання Шкільної програми ЄС з фруктів, овочів та молока (2022) свідчать про її актуальність щодо основних цілей «збільшення споживання дітьми окремих видів сільськогосподарської продукції» та «покращення харчових звичок дітей». Дослідження виявило збільшення частки дітей, які отримують як фрукти та овочі, так і молоко/молочні продукти, порівняно з попереднім періодом, а також розподіл більшої кількості різноманітних продуктів.

Перешкоди та фактори, що сприяють впровадженню (Мешковська та ін., 2024)

Допоміжні фактори:

- гнучкість у розробці та впровадженні схеми;
- нещодавно налагоджена співпраця між міністерствами-виконавцями.

Перешкоди:

- терміни виділення щорічного бюджету;
- невизначеність щодо того, якою є основна мета серед загальних цілей Програми.

Джерело: Програма ЄС-школа з овочів та фруктів; Сектор овочів та фруктів ЄС - Європейський Парламент

Meshkovska, B., Forberger, S., Wendt, J. et al. Barriers and Facilitators to Implementation of the EU School Fruit and Vegetables Scheme: Cross Country Study. Glob Implement Res Appl 4, 52–65 (2024). <https://doi.org/10.1007/s43477-023-00100-8>

ПРЯМІ ВИПЛАТИ ТА СІЛЬСЬКИЙ РОЗВИТОК

Основним видом підтримки сільськогосподарських виробників, що фінансується ЄС, є прямі виплати, які є «першим стовпом» спільної аграрної політики (САП). Це відокремлені платежі, спрямовані на стабілізацію доходів фермерських господарств. Ця підтримка надається на гектар, і для виробників фруктів та овочів вона в середньому є меншою, ніж для фермерів, що спеціалізуються на інших видах продукції, оскільки виробники фруктів та овочів, як правило, обробляють невеликі сільськогосподарські площі (Таблиця 4).

Таблиця 4. Відокремлені платежі в різних спеціалізаціях господарств

Спеціалізація господарства	Відокремлені платежі, євро/господарство(середньорічні середні показники 2018-2022)	Загальна площа сільськогосподарських угідь, га/господарство (середнє значення середньорічних показників 2018-2022 рр.)
Сади / фрукти	2,446	12
Городництво	1,365	7
Зернові, олійні та білкові культури	14,838	70
Змішані культури	5,110	22
Змішані культури та тваринництво	8,829	41

Джерело даних: Мережа даних бухгалтерського обліку фермерських господарств ЄС, 2018-2022 рр.

Політика сільського розвитку ЄС є «другим стовпом» САП. Заходи з розвитку сільських територій не спрямовані безпосередньо на виробників фруктів та овочів. Тим не менш, вони вирішують важливі галузеві питання, такі як підвищення життєздатності та конкурентоспроможності фермерських господарств або сприяння організації ланцюгів постачання у виробництві сільськогосподарської продукції, а також підтримують економічний розвиток сільської місцевості, в якій виробники плодоовочевої продукції ведуть свій бізнес.¹⁰

¹⁰ Джерело: *Плодоовочевий сектор ЄС – Європейський Парламент*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЛОДООВОЧЕВОГО СЕКТОРУ В УКРАЇНІ

Правове регулювання вирощування та торгівлі плодовоовочевою продукцією в Україні є складним процесом, який охоплює різні аспекти господарської діяльності, починаючи від земельних питань і закінчуючи сертифікацією продукції (Рисунок 4).

Рисунок 4. Складові регуляторної бази України для сектору фруктів та овочів

Виробництво та торгівля фруктами та овочами	
Регуляторна складова	Правова основа
Державна підтримка вирощування ФО	Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України»
Правовий статус та діяльність виробників ФО	Закон України «Про фермерське господарство»
	Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію»
	Закон України «Про особисте селянське господарство»
Землекористування для вирощування ФО	Земельний кодекс України; Закон України «Про оренду землі»
Насіння та посадковий матеріал, що використовується для вирощування ФО	Закон України «Про насіння і садивний матеріал»
	Закон України «Про охорону прав на сорти рослин»
Безпека та якість ФО	Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів»
	Закон України «Про карантин рослин»
	Закон України «Про державне регулювання генетично-інженерної діяльності та державний контроль за виведенням на ринок генетично модифікованих організмів і продукції»
Органічне виробництво ФО	Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції»

Правове регулювання вирощування овочів та фруктів в Україні є комплексним процесом, який охоплює різноманітні аспекти господарської діяльності, починаючи з земельних питань і закінчуючи сертифікацією продукції.

Цивільний кодекс України та Господарський кодекс України регулюють правовідносини щодо власності на майно, укладання договорів та ведення господарської діяльності у сфері вирощування овочів та фруктів. Закон України «Про фермерські господарства» та Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» визначають правовий статус, порядок створення та функціонування фермерських господарств і кооперативів, забезпечуючи можливості для спільного використання ресурсів та державної підтримки. Закон України «Про особисте селянське господарство» регулює діяльність ОСГ, які можуть вирощувати овочі та фрукти для власного споживання та продажу. Закони «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» та «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» регулюють процедури реєстрації підприємств і прав на нерухомість, включаючи землю, що використовується для вирощування овочів та фруктів.

Земельний кодекс України та Закон України «Про оренду землі» (№ 161-XIV). Це акти регулюють питання використання земель для сільськогосподарських потреб, включаючи землі під овочеві та фруктові культури. Встановлює правові засади оренди та купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення.

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» (№ 411-IV) регулює питання виробництва, обігу та контролю за якістю насіння і садивного матеріалу, що використовується для вирощування сільськогосподарських і декоративних рослин. Він встановлює вимоги до сертифікації насіння, умов його реалізації, а також прав і обов'язків виробників та постачальників. Державні органи здійснюють контроль за дотриманням законодавства, зокрема щодо сортової чистоти, посівних і товарних якостей насіння та садивного матеріалу, що впливає на якість продукції в аграрному секторі. Цей закон також визначає порядок ведення реєстрів суб'єктів насінництва та розсадництва, аудиторів із сертифікації та органів оцінки відповідності.

Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» (№ 3116-XII). Захист прав на сорти овочів та фруктів в Україні регулюється Законом «Про охорону прав на сорти рослин». Для отримання правового захисту сорт повинен бути зареєстрований після проходження експертизи, що підтверджує його новизну, відмінність, однорідність та стабільність. Власник зареєстрованого сорту отримує виключні права на його використання, включаючи виробництво, продаж, та ліцензування. При цьому, є обмеження на використання сорту без згоди власника для наукових, селекційних або некомерційних цілей. Також передбачено можливість видачі примусової ліцензії, якщо сорт не використовується або є суспільна потреба.

Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» (№ 2496-VIII), регулює органічне виробництво продукції, у тому числі вирощування овочів і фруктів. Органічні овочі та фрукти повинні бути вирощені відповідно до екологічно чистих методів, без використання хімічних добрив, пестицидів та генетично модифікованих організмів.

Закон також встановлює обов'язкові вимоги до сертифікації виробництва та обігу органічної продукції, яку здійснюють акредитовані органи сертифікації. Продукція, що відповідає всім вимогам, може бути маркована як органічна і підлягає спеціальному логотипу, що гарантує споживачам її відповідність законодавству.

Закон України «Про державне регулювання генетично-інженерної діяльності та державний контроль за розміщенням на ринку генетично модифікованих організмів і продукції» (№ 3339-IX) передбачає, що виробники продукції, у тому числі насіння та саджанців овочів та фруктів зобов'язані маркувати продукцію з ГМО, забезпечуючи прозорість для споживачів, із зазначенням «З ГМО», якщо частка ГМО перевищує 0,9%. Також закон передбачає систему простежуваності на всіх етапах обігу ГМ-продукції та вимоги до післяреєстраційного моніторингу для виявлення можливих ризиків. Крім того, закон встановлює чіткі правила для паралельного використання ГМО та продукції, що не містить ГМО, з метою уникнення випадкового змішування. Державний контроль охоплює всі етапи, від вирощування до обігу продукції на ринку, з можливістю вилучення нелегальних або небезпечних для здоров'я та довкілля ГМО.

Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» (1877-IV) передбачає державну підтримку для виробників овочів, плодів, ягід і винограду. Виробникам овочів, фруктів та винограду надається часткова компенсація витрат на придбання садивного матеріалу, проведення робіт зі спорудження шпалер і встановлення систем краплинного зрошення. Також передбачено компенсацію до 50% витрат на будівництво холодильників, переробних цехів та ліній з обробки і переробки власної продукції.

Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» (№ 771/97-ВР) встановлює вимоги до обігу харчових продуктів на території України. Зокрема зазначається, що продукти рослинного походження можуть продаватися на агропродовольчих ринках, за умови підтвердження їхньої придатності за результатами випробувань акредитованої лабораторії на цьому ринку. Продукти повинні бути визнані безпечними та відповідати гігієнічним вимогам.

Законом України «Про карантин рослин» (№ 3348-XII) передбачається порядок відбору зразків та проведення фітосанітарної експертизи (аналізів) рослинної продукції, у тому числі овочів та фруктів. Відбір зразків може проводитися як державними фітосанітарними інспекторами, так і фахівцями приватних лабораторій. Фітосанітарна експертиза здійснюється для виявлення та ідентифікації шкідливих організмів згідно з міжнародними стандартами, і в залежності від того, чи лабораторія приватна чи державна, відповідальність за відбір та огляд вантажів розподіляється між інспектором та фахівцем лабораторії. Важливою умовою є дотримання стандартів ISO/IEC 17025 для експорту продукції.

Таким чином, українська нормативно-правова база у секторі плодоовочевої продукції регулює різні аспекти виробництва та торгівлі свіжими фруктами та овочами і має сильну законодавчу базу. Однак вона потребує узгодження зі стандартами ЄС. Незважаючи на повномасштабне російське вторгнення на

територію України, адаптація національного законодавства до нормативно-правової бази Європейського Союзу триває, але стикається з кількома системними викликами. Серед них, зокрема, недостатня інституційна спроможність ключових відповідальних інституцій, брак внутрішніх фінансових ресурсів для розробки та імплементації відповідних нормативно-правових актів, недостатня сталість та узгодженість аграрної політики, а також необхідність поглибленого вивчення правових актів ЄС, їх якісного професійного перекладу та гармонізації термінології.¹¹ Подолання вищезазначених викликів значною мірою сприятиме успішній євроінтеграції українського аграрного сектору, в тому числі у сфері виробництва плодовоовочевої продукції.

¹¹ Євроінтеграція українського агросектору: як посилити переговорні позиції?